

G. FODOR GÁBOR –
LÁNCZI ANDRÁS (szerk.)
A dolgok természete

Századvég Kiadó
Budapest, 2009

Pápay György

A POLITIKA TERMÉSZETE

Az utóbbi néhány év szembetűnő (és egyéni ízlés szerint: örvendetes) jelensége a konzervatív gondolkodás megerősödése a hazai szellemi életben. Ez nem jelenti azt, hogy korábban ne lettek volna a rendszerváltás utáni Magyarországon a politikai jobboldalhoz sorolható fontos szerzők vagy akár szellemi műhelyek; a két fogalom, konzervativizmus és jobboldal azonban számos tekintetben nincs átfedésben egymással. S míg a szorosabb értelemben vett konzervativizmus sokáig csupán elszigetelten létezett, addig mára talán a legdinamikusabban fejlődő hazai irányzattá vált a maga egyetemi és kutatóintézeti háttérével, folyóirataival (melyek közül a 2006-ban indult *Kommentárt* érdemes külön is kiemelni), továbbá erőteljes internetes jelenlétével (*Reakció/Mandiner*, *Konzervatórium*, *Jobbklkk* és [blog]társaik). Hogy ez a folyamat miért bizonyult viszonylag lassúnak, arra számos különböző magyarázat adható, az intézményi alapok újbóli megteremtésének gyakorlati nehézségeitől a Láncki András által „konzervatív paradoxonnak” nevezett tényezőig, amely a gyakorlati bölcsességre és a hagyományokra építő gondolkodásmód, valamint a vállalható politikai hagyományok szükségossége (hiánya?) közötti feszültségből

fakad. Mindehhez pedig hozzájárul az is, amit bárki megerősíthet, aki bölcsész- vagy társadalomtudományi képzésben vett részt az utóbbi két évtizedben – jelesen a baloldali-liberális szemléletmód jelentős túlsúlya a kurrens elméletek terén.

Ezen elméleti túlsúly nem tekinthető kizárólag az elmúlt negyven év örökségének, hiszen egyértelműen világtrendről van szó. S még csak nem is valamiféle végtelenül tudatos dominanciára való törekvést kell sejtenuünk mögötte, bár a baloldali értelmiség mindig is hajlamos volt a közéleti diskurzus kulcspozícióinak kisajátítására. Sokkal inkább arról van szó, hogy míg a progresszivista baloldal képviselői ösztönszerűen vonzódnak az absztrakt társadalmi elméletekhez, addig a konzervatívok ugyanilyen ösztönösen idegenkednek tőlük. Akár azt is mondhatjuk, hogy míg a baloldal számára az elmélet a megoldás része, addig a konzervatívok számára a problémáé. Ez természetesen igen túlzó leegyszerűsítés, de (legalábbis a konzervatívok részéről) kétségkívül egy élő dilemmára mutat rá. Ennek jó példája az az időről időre felmerülő felvetés, amely szerint az értelmiség mint olyan mindig is alapvetően liberális. Egy konzervatív jellemzően gondban van azzal, miként is reagáljon erre a kategorikus kijelentésre. Egyfelől joggal kéri ki magának a feltételezést, hogy a szellem emberei kizárólag az ellenkező politikai térfélen fordulnak elő. Másfelől viszont ugyanilyen jogosnak tűnik azon gyanúja, hogy maga az értelmiség fogalma tipikusan liberális találmány. Az elgondolás, amely szerint egy szűk társadalmi csoport jobban tisztában van a politika valódi kérdéseivel, mint akár annak hivatásos művelői, a politikusok, nem csupán jól fejlett élcsapat-mentalitásról árulkodik, de a politikával kapcsolatos alapvető félreértésekről is.

Ennek tükrében némileg ellentmondásos azt állítani, hogy a Századvég Kiadó a mai magyar konzervatív értelmiség írásából kínál reprezentatív válogatást, de jobb kifejezés híján ez a megközelítés tűnik a legegyszerűbbnek. *A dolgok természete* két emigrációban alkotó, nemzetközi ismertségű gondolkodóval kiegészülve (Molnár Tamás, Kékes János) a fent körvonalazott konzervatív „network” ismertebb/aktívabb szerzőit gyűjti egybe, idősebbektől a legfiatalabbakig. Annál fogósabb viszont az a kérdés, hogy a reprezentativitás igényén túl mi is a központi szervező elve a kötetnek, s hogy kell-e egyáltalán ennél mélyebb elvet keresnünk. A reprezentativitás szempontját hangsúlyozó olvasat mellett nemcsak a címválasztás szól (hiszen mi lehetne általánosabb, mindent magába foglalóbb *A dolgok természeténél?*),

hanem a szerkesztők azon nyíltan vállalt döntése is, amelynek értelmében nem szövegeket, hanem személyeket válogattak, s az érintett szerzők maguk ajánlották egy-egy írásukat. Ennek köszönhető a kötet műfaji sokszínűsége, már-már széttartósága: filozófiai és politikatudományi tanulmányt éppúgy találunk benne, mint esszét vagy igényesebb publicisztikát. Ez azonban egyfelől azt a kérdést veti fel, vajon mindig a legszerencsésebb szövegválasztásra került-e sor egy-egy szerző esetében;¹ másfelől pedig a könyvbe bele-belelapozva könnyen az az érzése támadhat az embernek, hogy a szerkesztőket inkább az intellektuális erődemonstráció szándéka vezette, mintsem az egységes egészet alkotás igénye.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a kötet mögött ne állna nagyon is tudatos szerkesztői koncepció. Ez legjobban annak felosztásánál érhető tetten (néhány a fejezetcímek közül: *Hanyatlás és kezdet, Hiány és pótlék, Rend és utópia*), bár a „bűvös” hármas tagolás talán túlságosan is precízen vonul végig, csak a legutolsó, *Nevetés és megvetés* című résznél enyhül (bicsaklik meg?) valamelyest.² Az pedig minden hasonló válogatás esetében az olvasón múlik, vajon valóban a szerkesztők által kialakított felosztás kínálja-e számára a legjobb „bejárású utvonulat”. Éppen ezért nem meglepő, hogy *A dolgok természeténél* is kialakítható lenne több különböző elrendezés: például három tanulmány foglalalkozik címében is jelölten a demokrácia kérdésével, melyek egyéb szempontok miatt mégis három különböző fejezetben kaptak helyet. Ezt hibaként felróni egy előzetes tematikai szűkítéssel nem élő kötet számára (szemben például egy konferenciakötettel) természetesen nem érdemes. Ebben az esetben viszont az olvasói, sőt a kritikusi figyelem is óhatatlanul szelektívvé válik. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy az alábbiakban nem *A dolgok természete* egyedüli érényeiről esik szó (vagyis az említésre nem kerülő írások között is vannak figyelemre méltók), hanem pusztán a kötet azon darabjai kerülnek előtérbe, melyek a jelen kritika szerzője szerint képesek

- 1 Csupán egyetlen példával élve: az esszéistának is kiváló Balázs Zoltántól (lásd a Kommentárban közölt *Holmik* című sorozatát) a jelen kötetben is esszé szerepel, pedig egy rá mégiscsak jellemzőbb politika- vagy közgazdaságtudományi vonatkozású írás talán egyértelműbb választás lett volna.
- 2 Itt érdemes megjegyezni, hogy az utóbbi részhez tematikailag kapcsolódó, de külön függeléként hozott *Politikusi kisállat-batározó* szerepeltetése nem tűnik igazán szerencsés döntésnek; ami poénként ül például egy blogbejegyzésben, nem feltétlenül sül el jól egy reprezentatív válogatáskötetben.

valódi kölcsönhatásba lépni új kontextusukban, s együttesen gazdagabbá válnak, mint korábbi megjelenési helyükön voltak, vagy mint önmagukban állva lennének.

Az egymásra leginkább rezonáló írások nem általában véve a dolgok természetét fürkészik, hanem egy nagyon is konkrét dolog természetével foglalkoznak: nevezetesen a politikáéval. Másképpen fogalmazva arra kérdeznék rá, miként érdemes gondolkodnunk erről az igen összetett, mindennapjainkat alapvetően meghatározó tevékenységi szféráról, amely éppen komplexitása és mindent átható jellege következtében kevés megértésre, s annál erősebb elutasításra talál, ráadásul nem csak az „utca embere” részéről. A politika azon elméleti megközelítései, melyeket jobb híján idealistáknak nevezhetünk, éppen arra törekednek, hogy a politikát mesterséges keretek közé szorítsák, így korlátozva a belőle fakadó kiszámíthatatlanságot. Az „ideális” politika voltaképpen a politika felszámolását jelentené: a konfliktusok helyét a társadalmi konszenzus venné át, a megosztó vitákat a közös célok érdekében végzett együttes erőfeszítés váltaná fel. S persze ideális esetben politikásokra (ne adj’ Isten: államférfiakra) sem volna szükség, csupán szakemberekre, akik az indulatok felkorbácsolása helyett racionális mederben intéznék a köz ügyeit. A politika ezen menedzseri felfogása azért bizonyul népszerűnek, s köszön vissza időről időre a hazai közéleti diskurzusban is, mert találkozik a sokakban (többnyire érthetően) munkáló politikaellenességgel. Azon túl azonban, hogy maga is sajátos politikai célokat szolgál, ez a megközelítés igencsak vitatható előfeltevésekre épül.

A dolgok természete szerzői közül többen is erre mutatnak rá igen határozottan. A politikáról alkotott fenti képpel, a vele kapcsolatban megfogalmazott idealisztikus (vagy akár cinikus) elvárásokkal egy olyan felfogás állítható szembe, amelyet Békés Márton kifejezésével élve „politikai realizmusnak” nevezhetünk. Békés többek között amellett érvel, hogy a társas együttélés alapvetően antagonisztikus természetű, állandó érdek- és értékkonfliktusok jellemzik, ezért a politika fenti értelemben vett kiküszöbölése csupán utópikus ábránd lehet. Gondolatmenetét filozófiai oldalról jól támogatja Kékes János tanulmánya, amelyből, bár elsődleges témája a gonosz(ság) erkölcsi problémája, egyfajta „antropológiai realista” álláspont rajzolódik ki. Amellett, hogy a politikai konfliktusok nemcsak elkerülhetetlenek, de meglétük bizonyos tekintetben kívánatos is lehet, Schlett István-nál találunk érveket, aki a nyilvánosságot depolitizálni igyekvő egy-

párti diktatúrát felváltó többpárti struktúrában elsősorban nem a „pártoskodás” ódiumát véli felfedezni, hanem a politikai szabadság szükséges előfeltételét (s ezzel a politika- és politikussellenes hangulatkeltést mint a szabadság alapjaival szembeni kihívást láttatja). Fülöp Endre pedig a konzervatív filozófus Michael Oakeshott nyomán a vita analógiája helyett a társalgás analógiáját alkalmazza a politikára. Míg a menedzserszemlélet hívei hajlamosak úgy tekinteni a közéleti diskurzusra, mint egy tudományos vitára, ahol minden problémának van racionális-konszenzuális megoldása, addig szerinte az jobban hasonlít egy olyan társalgáshoz, ahol a felek teljesen eltérő álláspontokat képviselnek, ahol az érzelmek is szerephez jutnak, s ahol nincsenek rövidre zárt, egyértelmű megoldások.

Ha a politika egyfelől megkerülhetetlen, másfelől igen összetett, nem pusztán szabályvezérelt tevékenység, akkor kell lenniük olyanoknak, akik járatosabbak benne másoknál. A valódi politikai jártasság pedig, szemben az értelmiségiek elképzeléseivel, nem elméleti, hanem nagyon is gyakorlati jellegű. Ebből viszont az következik, hogy a politikai vezetők szerepe még egy, az egyenlőséget nagyra értékelő társadalomban is óhatatlanul igen jelentős marad. Nem véletlen, hogy (mint arról korábban szó esett) a kötetben több tanulmány is foglalkozik a demokrácia kérdésével, implicite egymással is vitába bocsátkozva. Míg Megadja Gábor és a szintén ide sorolható Molnár Attila Károly szkepticizmussal viseltet a demokrácia iránt, addig Egedy Gergely arra keresi a választ, milyen demokráciafelfogás illeszkedik legjobban a konzervativizmushoz. Ezt egészíti ki a kötet egyik legkiemelkedőbb darabja, Körösényi András írása, amely a demokrácia klasszikus, az állampolgári részvételt hangsúlyozó, de számos gyakorlati ellentmondással terhelt felfogása, valamint a politikai paternalizmus között keres közéleti utat. Körösényi érvelése szerint jobban tesszük, ha demokrácia működésére nem mint a nép uralmára, hanem mint a vezetők szelekciójának kontrollált folyamatára tekintünk.³ Ha elismerjük a politikai vezetés fontosságát, s ezzel a hatalomból való állampolgári részesedés sajátos aszimmetriáját, akkor egyfelől nem fogunk irreális elvárásokat táplálni a demokrácia iránt,

3 Körösényi koncepcióját „vezérdemokráciának” nevezi, de a nemzetközi szakirodalom nyomán használhatnánk az „elitdemokrácia” terminust is. Sajnos mindkét kifejezés meglehetősen negatív konnotációkkal bír, pedig nem másról van szó, mint a politikai vezetés, a politikai elitek szerepének megfelelő helyiértéken való kezeléséről.

másfelől viszont jogos elvárásokat fogalmazhatunk meg a választott vezetőkkel kapcsolatban, nagyobb felelősségvállalásra készítetve őket (míg a népuralom eszméje hajlamos széttolni a felelősséget a közösség egészére). Ha a legjobb példát keressük a kötetben a politikai realizmusra, az kétségkívül Körösényi tanulmánya.

A politikához való realiztikus közelítés természetesen nem jelenti a fennálló viszonyok kritikátlan elfogadását. Ezt szemléltetik G. Fodor Gábor és Horkay Hörcher Ferenc írásai, melyek a hazai közélet aktuális kérdéseire reflektálnak, anélkül azonban, hogy rossz értelemben aktuálpolitikaivá válnának. Mindkét szerző a rendszerváltást és annak vonatkozásában a törés/kontinuitás problémáját vizsgálja, ráadásul igen hasonló szemszögből: Horkay Hörcher „értékhiányos rendszerváltásról” ír, G. Fodor pedig „a katarzis nélküli átmenet elviselhetetlen könnyűségét” igyekszik megragadni. G. Fodor témája az elméleti folytonosság, az előző rendszer utolsó évtizedéből örökölt reformista-technokrata ideológia továbbélése, míg Horkay Hörcher az alkotmány szerepét elemzi az átmenet folyamatában, részben történeti, részben normatív szemszögből. Utóbbi szerző konstruktív javaslattal is él: az értékkijelölő, politikai közösséget konstituáló szerepét nem vagy csak részlegesen betöltő alkotmány mellett (nem helyett!) egy, a rendszerváltás alapdokumentumának nevezett normaszöveg megalkotását indítványozza.⁴ Mindkét írás alapvető célja a hazai politikai realitásokkal való számvetés; egy olyan értelmezési keret kialakítása, amely értelmiségi mítoszoktól és összeesküvés-elméletektől mentesen méri fel jelen helyzetünket a rendszerváltás máig ható problémáinak vonatkozásában. Bár a két tanulmány problémafelvetését, illetve terminológiáját tekintve nem teljesen összemérhető (amit például G. Fodor „posztkommunizmusként” azonosít, nem esik pontosan egybe Horkay Hörcher „befejezetlen rendszerváltásával”), a kötet kontextusában egyaránt a politikai realizmus gyakorlati(asabb) illusztrációiként szolgálhatnak.

Mindent összevetve a kötet legfőbb erénye a politika megkerülhetetlenségének, szükségességének és autonómiájának hangsúlyozása,

4 A kontextus tisztázása végett érdemes hozzátenni, hogy Horkay Hörcher Ferenc írása Medgyessy Péter ügynökbotrányát követően született; bár ez az esemény csak érintőlegesen jelenik meg a tanulmányban, annak bizonyos következtetéseit kétségkívül meghatározza. Mindazonáltal a lezárásként megfogalmazott javaslat a jelen politikai helyzetben is érvényes lehet – arra, hogy ezt a szerző is így láthatja, az írásnak a kötetben való szerepeltetése is utal.

valamint a politika tekintélyének elméleti helyreállítására tett kísérlet (annak gyakorlati helyreállításához természetesen megfelelő politikai vezetésre lenne szükség). A politika természetét középpontba állító olvasatba persze tematikai okokból nem minden írás illeszkedik hézagmentesen, de a konzervatívok amúgy is hajlamosabbak elfogadni, hogy a gyakorlati sokszínűség (legyen az a mindennapi élet vagy akár egy tanulmánykötet sokszínűsége) nem szuszakolható be maradéktalanul egy-egy elméleti értelmezés szűkös keretei közé. *A dolgok természete* azonban nem csupán az önmagukat konzervatívként azonosító olvasóknak ajánlható. A fent politikai realizmusként megnevezett alapállás ugyanis nem kizárólag a konzervativizmus sajátja; minden olyan felfogás számára követésre érdemesnek bizonyulhat, amely nem valamely ideológiai konstrukcióhoz akarja hozzáigazítani a valóságot, hanem éppen a valóság (az összetett, sokszor kemény korlátokat támasztó gyakorlat) talajáról kiindulva kíván hozzáfogni a politikai cselekvéshez. Az pedig talán nem szorul külön indoklásra, hogy ezen felfogás térhódítására, az ennek szellemében végigvitt politikára ideológiai címkétől függetlenül igen nagy szükség lenne a mai Magyarországon.